

számuk — melyek folyóiratokban, gyűjtő munkákban, ünnepi és alkalmi művekben jelentek meg! Bacher úgy mennyiségben, mint tartalomban majd negyven év óta első helyen jár minden zsidó tárgyú

tudományos mozgalomban. Az olvasóra bízom, hogy a szavak horderejét képzeletében eligazítsa; a biblia szavával mondom neked, olvasóm: Csak egy részét látod; az egészet nem láthatod!

GOLDZIHHER IGNÁC. ÍRTA: DR. HELLER BERNÁT

Nemzetünknek és felekezetünknek körét messzi túlhaladta az az ünneplés, mely 1910 június 22-ét, Goldziher Ignác születésének 60. évfordulóját oly emlékeztetéssé tette. Ha szemre vesszük azt a benső, sokszoros, felbonthatatlan kapcsolatot, mely Goldziher professzort a zsidósághoz fűzi, forrasztja, vele egygyé teszi, akkor nyilvánvalóvá lesz, hogy az őt érő kitüntetés a felekezet büszkesége, az ő jubileuma a zsidóságnak ünnepe. Ez a kapcsolat, ez az összeforrottság áthatja életét, pályáját, kutatását, meggyőződését, teljes valóját.

Az alig 12 éves gyermeket a biblia már könyv megírására lelkesíti. Még mint óraadó diák belép a zsidó irodalmat felélesztő Mekicé Nirdamim egyesületbe. Mint ifjú Bacher Vilmossal együtt Brill S. L. rabbinikus tudományán táplálkozik, hajnali óráit a rabbi társaságának szentelve. Mikor kezdő huszas éveiben Bécs és Prága, később pedig Heidelberg és Cambridge meghívja egyetemi tanszékre (nem szólunk a többiekéről, Königsbergáról, Strassburgról, melyeknek hívása már a budapesti egyetemi katedrán találja), nem hagyja el a pesti izraelita hitközség titkári tisztjét, amely pedig leköti, érvényesülésében nyugózi. Mint a hitközség titkára lelkes belátással szervezi a hitoktatást, újjáalakítja a talmudtóra-intézményt s vezetőjéül Bacher professzort nyeri meg. A Magyar Zsidó Szemle megindulásakor azonnal felvette s ismételtén megvitatta egy népszerű irodalmi vállalat eszméjét, azt az eszmét, melyből az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat sarjadt. Ő képviseli a magyar zsidóságot Berlinben az orosz zsidók segítésére irányuló mozgalomban. A Jewish Society of England megteszi tagjának, a berlini Zunz-Stiftung bevélasztja bíráló bizottságába, az amerikai Jewish Encyclopedia a szerkesztő tanácsába. Mikor a német egyetemi ifjúság pályázatot hirdet a prófétizmus méltatására, pályabírónak a marburgi Cohen és a boroszlói (azóta elhunyt) Freudenthal mellé Goldziher professzort kéri meg. Mikor a Saint-Louisi tudományos kongresszusra száz európai tudóst hívnak meg és köztük Goldziher is, az amerikai zsidóság előkelői (élükön J. Schiff) ünnepik s felszólításukra ő a mai zsidóság feladatairól szól hozzájuk. Épp jubileuma évében az upsalai vallástudományi társasággal egyidejűleg a stockholmi zsidóság is felkérte, tartson náluk előadást, de Goldziher professzor a két meghívás egyikét sem fogadhatta el. És ezt a jellegzetes zsidó tudóst az El-Azhar

mecsetben sejknek szerették volna tartani, meghívták a kairói khedivei könyvtár élére, ugyancsak ő tanította a református theológián a hébert, a pozsonyi evangélikus főiskolán pedig az iszlámról tartott előadást.

De Goldziher professzornak nemcsak életét, hanem életének munkáját, kutatását, tudományát is áthatja a zsidóság. Zsidó tárgyú dolgozatai össze vannak állítva abban a bibliográfiában, mellyel tanítványai bevezették az ő tiszteletére kiadott emlékkönyvüket. (*Keleti tanulmányok Goldziher Ignác születésének hatvanadik évfordulójára, írták tanítványai.* Budapest, Horthyánszky, 1910.) De egyéb nagy munkái és kis cikkei is telítve vannak zsidó vonatkozásokkal. Csak legfőbbjeit pedzhetjük. Mint Fleischer L. H.-nak az arabs, perzsa és török irodalomban honos tanítványa, akitől egyiptológiai kutatásokat is vártak, a fiatal tudós mégis doktori értekezése tárgyául egy zsidó nyelvészt, jeruzsálemi Tanchumot választotta. Első nagy munkája: *Der Mythos bei den Hebräern*, amely



GOLDZIHHER IGNÁC

csakhamar angol fordításban is megjelent, abbói a vallásos vágyból fakadt, hogy a törzshagyományoktól, néprajzi ráakódásoktól megtisztítsa a zsidó próféták eszméit. Zsidó prófétáink! Szóltak-e róluk valaha lelkesebben, mint Goldziher professzor azokban az előadásokban, melyeket a zsidóság lényegéről és fejlődéséről a budapesti egyetem hallgatóihoz intézett! (Magyar Zsidó Szemle 1888.) A mai tudománnyal a zsidóságot történelmi folyamatnak mutatja be, amely régi habona, papi céhszerűség és próféai tisztult belátás küzdelméből alakult ki. Az egyes próféták változó történelmi viszonyokat tükröztetnek. A vallásoságnak a korhoz való alkalmazását folytatja a rabbinizmus, mely nem rendszer, nem hagyományok halma, hanem módszer a zsidó vallás örökkévalóságának érvényesítésére. Ez volt törekvése a középkori zsidó bölcseletnek, ez hivatása a mai zsidó tudománynak is: „valahányszor a zsidóság valamely idegen kultúrával bensőleg érintkezett, mindig gyarapítja az abban rejlő eszmékkel a saját eszméinek körét és azt állandóan oly ritka készséggel és oly meglepő fogékonysággal tette, hogy méltán látjuk ebben a zsidóság fejlődésének egyik legjellemzőbb mozzanatát. A zsidóság szellemének sajátos termékei folyton idegen eszmekörök által áthatva sem tagadták el az őket jellemző alap gondolatokat; sőt ezek, az idegen elemek által termékenyítve, de előlük el nem bukva, életképességüket folyton beigazolták”.

Amikor kutatása sajátos területétől az iszlámot és az arab irodalmat választotta, bizonynyal közrehatott az a meggyőződése, hogy „a zsidóság történeti pályáján a felekezet tudományára és művelésére egy nép befolyása sem érvényesült hathatósabban, mint a középkorban az arabé”. Goldziher professzor épp a nagy történelmi háttérrel keresi, a kapcsolatokat, a kölcsönhatásokat. Az iszlámban kimutatta a régi beduin, a zsidó, a keresztény, a parsi, a buddhista elemeket, az arabs és zsidó jogban a római behatást. Viszont az iszlámtudomány fényével rávilágít a zsidó vallásfejlődés számos mozzanatára. Hinneberg nagy vállalatában (Die Kultur der Gegenwart) ő mutatja be a mohammedán és a zsidó bölcseletet. Művei és cikkei (60-nál több folyóiratnak, 30 gyűjteményes vállalatnak munkatársa) számos kapcsolatot tisztáztak, kivált a Revue des Études Juives-ben.

Mutatóba néhányat.

Kimutatja, mennyire hajoltak a szamaritánusok vallási engedményekre az uralkodó arabok irányában; mennyire igyekeztek a karaiták a mohammedán tudósokat meggyőzni, hogy az agáda durvítja az Isten fogalmát, mégis őket tekintették a fogalom elhomályosítóinak. Viszont visszautasítja azt a felfogást, mely karaiták és záhiriták közt kölcsönhatást tesz fel, utóbbiak kizártak minden spekulatív elemet, a karaiták bőven éltek vele. Még erősebben cáfolja azt a kelendő felfogást, hogy a karaiták a zsidóság siitái;

hisz épp a siiták viszik végletig a hagyomány tekintélyét.

Badarságnak bélyegzi azt a ráfogást, hogy siita türelmetlen tisztasági szertartások zsidó behatás alatt keletkeztek. Vonzó képet ad a X. századi Bagdadról, hol elfogulatlan mohammedánok, keresztények, szábeusok társaságában zsidók is megvitatták a vallás problémáit.

Samuel ben Hofni és Hai gáon mellett különösen Kairuváni R. Nisszim b. Jákobra mutatja ki a mutatolának, a kezdő arab bölcseletnek behatását, melynek főproblémája az isteni igazság (ártatlanok, gyermekek sőt állatok szenvedése); ez éppen alapproblémája R. Nisszin híres elbeszélés-gyűjteményének, a ma'asszijoht-nak, melyekben látszólagos visszasságok mögött az isteni igazság hat. Juda Halévinél, akinek áhítatos tisztelettel adózik, kimutatja a rokonságot a moszlim miszticizmussal és Ghazálival. Az izlám türelmességét bemutatja Maimóni példáján is, amikor feljelentették a zsidóságba való „visszaesését”.

Különösen nevezetes az a jelentőség, mely a zsidóságnak a szekták fejlődésében jut. Már a drúzok a prófétákból és szoltárokból szedtek adatokat Hákimjuknak, az istenség megtestülésének bizonyítására. A zsidó-keresztény messiás-hitből sarjadt mahdi-eszmét Goldziher professzor művészileg tárgyalja. A legújabb kor szektái bibliákat szeretik kiaknázni. Az ind izlám a bibliát az iszlám szempontjából magyarázza, bevonva még Rasit is. A Báb-mozgalom Dániel könyvének 2300 napjából vezeti le, hogy Mirza Muhammed Ali 1844-ben nyilatkozik meg prófétának; utódjainak Beha- és Abbasznak fellépését Jesájás prófétának is kell igazolnia.

Tegyük hozzá, hogy boldogult Kaufmann Dávidnak kéziratgyűjteményét, melyet a könyvtárával együtt a Magyar Tudományos Akadémia részére megszerzett, részben maga dolgozza fel, részben tanítványaival feldolgoztatja. De zsidó tudományos törekvése azokban a vallásbölcseleti előadásokban csúcsosodik ki, melyeket az országos rabbiképző intézet hallgatóinak tart; zsidó önértet, zsidó lelkeséget visznek onnan újtókra.

Korunknak legnagyobb zsidó teológusát Goldziher professzor Geiger Ábrahámban tiszteli, de evvel a tisztelettel egyesíteni képes a hagyományhoz való bámulatosan gyengéd ragaszkodást:

Weite Welt und breites Leben,
Langer Jahre redlich Streben,
Stets geforscht und stets gegründet,
Nie geschlossen, oft geründet,
Ältestes bewahrt mit Treue,
Freundlich aufgefasstes Neu,
Heitern Sinn und reine Zwecke:
Nun! man kommt wohl eine Strecke.

Nun! man kommt wohl eine Strecke! Valóban jókora utat, nem közepes pályát sikerült ily elvekkel megjárnia! 16 éves korában orientalistának tekintik, 19 éves korában a lipcsei egyetem doktora, 21 éves korában a budapesti egyetem magántanára (igaz, hogy csak évtizedekkel később rendes tanára!), 23 és 24 éves korában bejárja Szíriát, Palesztinát, Egyiptomot, 25 éves korában a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (az első zsidó!), majd rendes tagja, jelenleg az Akadémia első osztályának elnöke, legújabbán pedig az igazgató-tanács tagja. Zsidó létére tagja a szentpétervári akadémiának csak úgy, mint a londoni, amsterdami, göttingai, kopenhágai és berlini akadémiáknak. Az akadémiák szövetségében a magyar Akadémiát, a nemzetközi kongresszusokon a magyar

tudományt képviseli. A cambridgei egyetem irodalmi, az aberdeeni egyetem jogi szakának díszdoktora. A stockholmi kongresszuson az arany érmet kapta; a fenkölt II. Oszkár király tűzte mellére a Wasarend lovagkeresztjét nemes beszéd kíséretében, melynek autogrammját is személyesen emlékül felajánlotta neki.

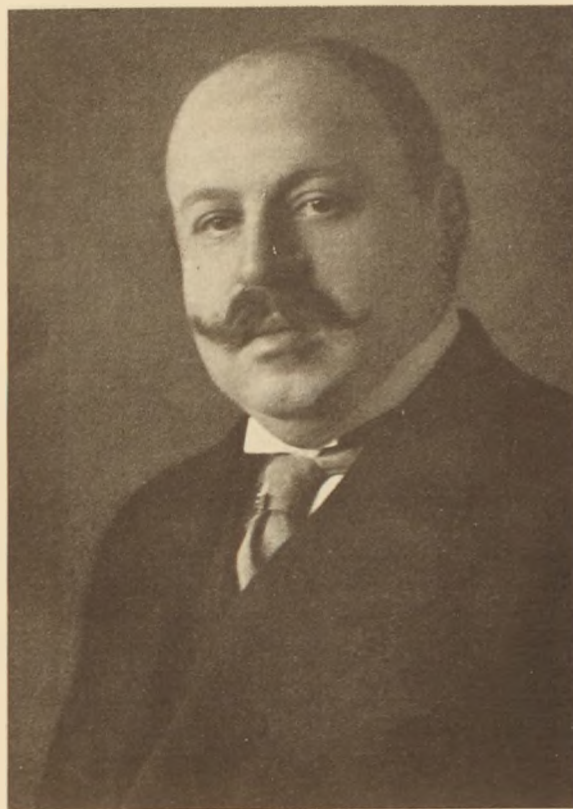
Igaz, súlyos mellőzés is érte Goldziher professzort zsidó hiteért, de ő azt az ő Juda haléviének lelkével tűrte, aki a „góluszt” megszentelésnek hirdeti, melyet méltósággal kell viselnünk. Pályájának mai delelőjén mondható: nincsen magyar tudós, nincsen zsidó tudós, aki oly nemzetközi és oly felekezeti megbecsülésben részesült volna, mint Goldziher Ignác. Dicsősége a nemzetére és felekezetére is visszaveti fényét, kétszeresen tehát a magyar zsidóságra.

MEZEY FERENC. ÍRTA: DR. KECSKEMÉTI ÁRMEN

Egyházi vezérember: a magyar zsidóság felekezeti ügyeinek közjogásza. A XX. század kultúrizlése talán idegeskedik a „felekezeti érdem” hallatára, de úgy érzem, hogy a zsidóság történeti igazaiért küzdők munkája nem konfesszió dolga, hanem magának az emberiségnek erkölcs-történeti szolgálata. A vallások az ő passzivitásukban, mártírsorsukban lettek hatalmas lendítők a kultúrhistoriai fejlődésnek. A jogérzék évezredes brutalitások látványán nevelkedett. A kultúrhistoriai bűnök a világtörténelem laboratóriumában az erkölcsi és szellemi haladás elemévé lesznek. A zsidóságnak tragikus dicsősége, hogy vértanúságával szomorúan fenséges ihletévé vált a szabadságért és a jogegyenlőségért való küzdelmeknek. A zsidóság a kultúrtörténeti időjárásnak legpontosabb légsúlymérője: pozíciójának magasabb vagy alacsonyabb foka híven mutatja a történeti atmoszféra-nyomást, hogy milyen korszakkal köszönt ránk.

De akár reakció járta, akár szabadelvűség: Mezey Ferenc a lelke, a hőse azon harcnak, melyet a magyar zsidóság pár évtizede az ő történeti dekorumáért, felekezeti jogbiztonsága és önkormányzata szervezéseért, a közjogi egyenrangúság végső konzekvenciáinak megvalósításaért vív. A magyar Izraelnek „hadiszekere és lovassága” ő. Egymaga egész küzdőtábor. A zsidóság mártírúrnának fenségétől megittasult szív s a próféták igazságérzetének fanatizmusa; ellágyuló történeti érzés, mely a zsidóság kultúrhistoriai értékének tudatában egy szebb jövő kiküzdésének energiájává lendül s csupa akarat, türelem és szent dacosság: ez Mezey Ferenc egyénisége. Kicsinyességeknek is, a kehilla-élet apró-esepő mizériáinak is szerető eligazítása s nagystíliú történeti koncepciókon munkálkodás: ez Mezey Ferenc csodás buzgalma. A községeknek diszharmóniával teli, ellentéteket, elfogultságokat tenyészítő világához tapad a tekintete. Az egymással

szemben álló mindenhatóságnak s a jognélkülvalóságnak rendszerét, a lappangó féltékenységek s a nyílt összeütközések szomorú történeteit, a magába roskadt áldozatkészség jajkiáltását, a kehilla-vezetésnek pszichológiáját ki ismerheti jobban, mint Mezey Ferenc?



MEZEY FERENC